

A hazai állam- és jogtudományi dokumentáció kérdései

NAGY LAJOS

I.

A termelési technika megszerzett tapasztalatainak tanulmányozása és továbbfejlesztése a termelőmunka eredményességének egyik előfeltétele. A tudományos munka terén ez a gyakorlati tétel abban a vonatkozásban érvényesül, hogy a kutatást az elért eredmények mindenoldalú ismeretére kell alapozni, felismerve és kikerülve egyidejűleg a tudományos munka elmechanizálásának, a kitaposott utakhoz és módszerekhez való ragaszkodásnak veszélyeit, amelyek ellentmondanak a tudományos kutatás lényegének. A tudományos ismeretek rendszeres nyilvántartásának szükségességét egy további szempont is indokolja. A tudományos ismeretek szaporodása következtében objektív törvényszerűségként jelentkezik egy szakosítási folyamat. Ennek során tudományos munkamegosztásnak kell kialakulnia nemcsak az egyes tudományágak között, de azokon belül is. Az egyes szakterületek közötti összefüggések felismerése és feltárása — amely a szakismeretek elmélyítése mellett előfeltétele a magasabbfokú, mindenoldalú megismerésnek — csak az ismeretek rendszeres és áttekinthető nyilvántartása alapján lehetséges.

A műszaki és egyes biológiai tudományok — a termeléssel, a gyakorlattal való szoros kapcsolatuk következtében — ezt a szükségességet inkább érzik, s ezért ezeken a területeken a tudományos adatszolgáltatás általában szervezettebb és jobban működik, mint a társadalomtudományok terén, ahol ez a kapcsolat nem annyira szükségszerű. Itt a kutatási eredmények gyakorlati használhatósága és eredményessége lassabban, több tényező huzamosabb megfigyelése s a természettudományi kísérletezést helyettesítő adatgyűjtés és statisztikai feldolgozás után ellenőrizhető. Mindezeknek következtében a társadalomtudományok terén a tudományos adatok rendszeres nyilvántartása mind ez ideig nem volt annyira elemi szükségesség, mint általában az ún. alkalmazott tudományok terén. A tudományok hallatlanul gyors ütemű fejlődése, az egyes tudományágak közötti kapcsolatok kiszélesedése, a szocialista társadalomtudományok egyre exaktabb, konkrétebb jellege, a felhasználandó és többoldalú tudományos megfigyelésre épített adatok tömege és sokfélesége azonban a társadalomtudományok terén is egyre sürgetőbben követelik a tudományos ismereteknek, eredményeknek olyan rendszeres, könnyen áttekinthető, továbbfejleszthető és mindezek következtében gyakorlatilag is hasznosítható gyűjtését, nyilvántartását és közvetítését, amely a részletkérdések vonatkozásában is megbízható eligazítást, tájékoztatást, adatgyűjtést bocsát a kutató vagy a gyakorlati szakember rendelkezésére mind a mindennapi élet által felvetett és halasztást nem tűrő problémák feletti döntést illetően, mind pedig a továbbkutatás céljaira.

A szellemi munka racionalizálására irányuló törekvés egyidejű magával a szellemi munkával. A XX. század elejétől kezdve a szellemi munka ésszerűsítése terén az addigi módszerek — csoportos kutatás, kollektív feldolgozások stb. — mellett egy újfajta tevékenység jelentkezett: a dokumentáció. A tevékenységet a legtöbb modern nyelvben ezzel az újlatin elnevezéssel — esetleg más körülírással¹ — jelölik meg. Ennek ellenére a dokumentáció fogalmának, feladatainak, munkaterületének, módszereinek stb. részlet-

¹ A Szovjetunóban a dokumentációs tevékenységre a „tudományos tájékoztatás” megjelölést használják. Így pl. a Szovjet Tudományos Akadémia mellett szervezett Tudományos Tájékoztató Intézet látja el a tudományos dokumentáció feladatait (bibliográfiai mutatók, referáló folyóiratok, figyelőszolgálat stb.) Vö. P. P. Nikitin: *Szovetszküje referatnüe zsurnalkü*. Vesztnik Vüszsej Skolü, 1955. 3. sz. 58–60. o. Maga a „dokumentáció” elnevezés (документация) kizárólag abban a legszűkebb értelemben használatos, hogy az valaminek bizonyítását jelenti.

kérdései ma sem egységesen eldöntött kérdések, s a legáltalánosabb jegyeket felölő meghatározásokon túlmenően az említett részletkérdéseket illetően még meglegheős eltérések, viták stb. vannak. Maguknak az alapvető jegyeknek tekintetében azonban lényeges eltérés a különféle felfogások és gyakorlatok között nincsen, és a dokumentáció jelentősége a szellemi munka organizációja terén ma már minden kétséget kizáróan elismert. A fogalom meghatározására irányuló törekvések „dokumentum” alatt ebben a vonatkozásban általában minden olyan dolgot, tárgyat értenek, amely alkalmas valaminek bizonyítására, valamivel kapcsolatos tájékoztatásra. A dokumentálás azt a tevékenységet jelenti, amely valamely tételt, állítást ilyen dokumentumokkal támaszt alá. a dokumentáció pedig az ilyen természetű adatoknak, a dokumentumoknak rendszeres gyűjtését, nyilvántartását és közvetítését jelenti.² A dokumentáció elméletének feladata ehhez képest az, hogy a szellemi munka szervezésével és technikájával kapcsolatosan kidolgozza az ésszerű módszereket, normákat és irányelveket abból a célból, hogy a dokumentáció valóban a legmegfelelőbb feltételeket biztosítsa a szellemi munka eredményességéhez.

II.

A dokumentáció hazai szervezeti kérdéseinek rövid áttekintésével kapcsolatban előre kell bocsátani, hogy a dokumentációnak hazánkban a legutóbbi időkig nem volt szervezete, hagyománya és nem voltak meghonosodott módszerei. A tudományos tájékoztatás területén elért eredmények sem közösségi, tervszerű elgondolás, hanem egyéni erőfeszítések eredményei voltak. A felszabadulást követően a dokumentáció országos csúcsszerve a Tudományos Tanács keretében működő Országos Dokumentációs Központ (1949–1950), majd az Országos Könyvtári Központ (1950–1952.) volt.³ Az Országos Könyvtári Központ megszüntetésével (2042–13/1952. M. T. sz. rend.) a Központnak a dokumentációs tevékenység feletti felügyeletével és irányításával kapcsolatos munkakörét az Országos Széchényi Könyvtár kapta meg. A könyvtárügy és a dokumentáció ilyen módon történt egyesítésével elvi tisztázást nyert a dokumentáció és a könyvtárügy alá- vagy mellérendeltségének korábban felvetődött problémája. A hazai könyvtárügy történetében mérföldkövet jelentő könyvtári törvény (1956. évi 5. sz. tvr.) a dokumentációs tevékenység szabályozásával kapcsolatban is a törvény által létrehozott új szervezeti formáknak: a könyvtári hálózatnak keretei között, de lényegében az eddigi fejlődés eredményei alapján szabályozza a kérdést, s a jövő-fejlődést ezekben a keretekben irányozza elő. A dokumentációs tevékenységet minden vonatkozásban (szervezet, módszerek, méretek stb.) a hálózati szükségek határozzák meg. A törvény értelmében a dokumentációs intézményeket a hálózatnak erre legalkalmasabb könyvtára mellett kell megszervezni és a dokumentációval jelenleg is foglalkozó intézményeket a szakmailag legmegfelelőbb könyvtárakhoz kell kapcsolni. A továbbiakban a törvény a könyvtárak és a könyvtári hálózatok feladatai közé iktatja a dokumentáció megszervezését azokon a területeken, ahol ilyen nem működik.⁴

² Hazai viszonylatban a dokumentáció célját tételesjogi szabály is meghatározza. Eszerint: „A dokumentáció célja könyvekben, könyvtárakban és egyéb forrásokban fellelhető tudományos és gyakorlati eredményeknek és tapasztalatoknak az érdekelték részére hozzáférhetővé tétele (közvetítése)”. (4118/1949. Korm. sz. rendelet.) A dokumentumanyagra mint általában rögzített adatra (írás, levél, rajz, film stb.) részletes tételesjogi felsorolást ad – levéltári vonatkozásban – az RNK. 1957. évi 353. sz. tv. 24. §. Az újabb irodalomban vö. Otto Frank, *Einführung in die Dokumentation*. Beuth-Vertriebe, Berlin, 1949. 3–4. o.; Irina Petruláková – Zdenek Madar, *Vývoj a stav právněj dokumentácie v Československu*. Právny Obzor XLII. 1959. 35. o.; A különféle fogalom meghatározásokra nálunk ld. Pataky Ernő, *A tudományos dokumentáció (tájékoztató)*. Mezőgazd. Ktár. Bp. [Soks.] 1955. 10. és köv. o. Elméletileg sokkal szélesebb síkon tárgyalja a dokumentum és a dokumentáció lényegét a dokumentáció mindmáig klasszikus kézikönyve, P. Otlet, *Traité de documentation*. Van Keerbergen, Bruxelles, 1934. 6, 43. stb. hasáb. Ugyanígy II. W. Eppelscheimer, *Die Dokumentation als Organisation geistiger Arbeit*. Nachrichten für Dokumentation. I – 1950. 1. füzet 4. o.

³ Az időszakról beszámol Tóth András, *A magyar dokumentációs hálózat időszerű kérdései*. Könyvtárügyi Szemle, II – 1951. 17–30. o.

⁴ Ld. bővebben Kovács Máté, *A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége*. Magyar Könyvszemle, LXXII – 1956. 194. és köv. o. A dokumentáció szervezeti kérdéseit részletesen áttekinti legújabbban Veredy Gyula

Tudományszervezői feladatkörükben az MTA könyvtártudományi főbizottsága, továbbá a könyvtári törvény alapján létrehozott Országos Könyvtárügyi Tanács foglalkoznak a dokumentáció kérdéseivel.⁵

Az állam- és jogtudományok terén a felszabadulás előtt rendszeres dokumentációs munka nem folyt. A tudományos tájékoztatással kapcsolatos munkák a bibliografikus feldolgozások szintjén maradtak,⁶ bár számos, ma a dokumentáció feladatkörébe tartozó részletfeladat teljesítésére sor került. A felszabadulást követő első időszakban az Országos Dokumentációs Központ és az Országos Könyvtári Központ tevékenységüket inkább műszaki tudományos téren fejtették ki — ahol a dokumentációnak bizonyos hagyományai voltak —, s az állam- és jogtudományok vonatkozásában csupán néhány eseti intézkedés történt.⁷ Lényeges eredmény várható azonban ezen a téren attól a körülménytől, hogy az Országgyűlési Könyvtár, amely már pár év óta⁸ nyilvános könyvtárként működik, országos jellegű állam- és jogtudományi, illetve államigazgatási alapkönyvtár lett.⁹ Az Országgyűlési Könyvtár alapkönyvtárrá történt kijelölésétől eltelt rövid idő alatt a könyvtári tevékenységet meghaladó, dokumentációs tevékenységet jelentő eredményeket (a szakirodalom mélyebb mértékű feltárása, a feltárás eredményeinek közzététele és a szakirodalom közvetítését elősegítő szolgáltatások — fordítások, önálló időszakos vagy tárgyi összeállítások, bibliográfiák stb. —) megvalósítani alig tudott, eltekintve attól, hogy a Könyvtár jogi folyóiratanyagának egy részét — egy korábbi megállapodás értelmében — az Állam- és Jogtudományi Intézet feldolgozza. Az Országgyűlési Könyvtárnak a jogi dokumentáció terén tett kezdeti lépései¹⁰ azonban arra a reményre jogosítanak, hogy a Könyvtár hatalmas és az országban legteljesebb jogi anyaga a modern dokumentáció eszközeivel meg fogja könnyíteni az elméleti és gyakorlati jogi dolgozók munkásságát.

A jogtudományi dokumentáció területén a legkiterjedtebb feldolgozó, nyilvántartó és közvetítő munkát az MTA Állam- és Jogtudományi Intézete végzi, amely az Országos Dokumentációs Központ fennállása idején a jogtudományi dokumentációs központ funkcióit is ellátta, s amelynek jogi dokumentációs adatgyűjtése a leggazdagabb. Dokumentációs tevékenységével mind az állami legfelsőbb szervek, mind pedig a tudományos kutatás céljait szolgálja.

Állami szerveink — minisztériumok, igazságügyi, államigazgatási stb. központi szervek — belső használatra jelentős jogi dokumentációs munkákat is végeznek — anyaggyűjtés, nyilvántartás, fordítások stb. —, ezek azonban külső kutató számára természetszerűen nehezen vagy egyáltalában nem hozzáférhetők.

A nem szorosan vett jogi dokumentációs intézmények tevékenysége közül a jogi kutatást — az érintkező területeken, mint pl. tervjog, munkajog, pénzügyi jog stb. — elsősorban a közgazdaságtudományi intézmények tevékenysége segíti.¹¹ Az általános

Az ETO és a magyarországi dokumentáció szervezési kérdései. Magyar Könyvszemle LXXIV — 1958. 166 — 175. o., ahol a továbbfejlesztés érdekében több konkrét javaslatot dolgoz ki.

⁵ Az MTA könyvtárügyi főbizottságának ez irányú tevékenységéről ld. Köhalmi Béla, *Könyvtárügyünk, MTA nyelv- és irodalomtudományi osztálynak közleményei.* 6. köt. 374 — 376. o. Az Országos Könyvtárügyi Tanács dokumentációs szakbizottságának felállításával kapcsolatban ld. Haraszthy Gyula, *Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszaki kérdései.* Magyar Könyvszemle, LXXIII — 1957. 322. o.

⁶ Vö. *A magyar jogi bibliográfiai irodalom kérdései* c. tanulmányomat. JK. VIII — 1953. 450 — 457. o.

⁷ Ilyen volt pl. az az intézkedés, hogy az Orsz. Könyvtári Központnak, utóbb a Műszaki Könyvtárnak a fordításokból járó kézirati kötelespéldányokból (69/1951. M. T. sz. rend. 5. §.) a jogi anyagot az Állam- és Jogtudományi Intézet kapja meg. Az időszakban egyébként állam- és jogtudományi szakmai dokumentációs központ — más tudományágak mintájára — nem volt, az állam- és jogtudományi dokumentációs központ funkcióit az Állam- és Jogtudományi Intézet dokumentációs osztálya látta el.

⁸ 2042 — 13/1952. V. 14. sz. M. T. rend.

⁹ 164/1958. M. M. sz. utasítás.

¹⁰ Ilyen pl. mindenekelőtt a magyar tanácsköztársasági dokumentumanyag összegyűjtése és a kutatás céljait szolgáló gyűjtemény összeállítása ebből az anyagból. Ld. *A Magyar Tanácsköztársaság kiadványai és az első kommunista kiadványok.* Az Országgyűlési Könyvtár Magyar Tanácsköztársaság különgyűjteménye. Szerk. Vértess György, Jegyzetsorsz. Váll. Bp. [Soksz.] 1958. 496 o. c. mutatót.

¹¹ Ld. alább a 40. sz. jegyzetet.

gyűjtőköri nagykönyvtárak a rendszeres könyvtári tájékoztatás keretén belül kifejtett tevékenységükkel (gyarapodási jegyzékek, bibliográfiák, módszertani kérdésekkel kapcsolatos kiadványok stb.) ebben a vonatkozásban is elősegítik a kutatást.

A dokumentációs szervezet és tevékenység minden részletkérdésének vizsgálata meghaladná a dolgozat kereteit.¹² Az egyes tudományos szakágak dokumentációjával kapcsolatban felvetett problémák¹³ ismeretében a dolgozat áttekinti a jogtudományi dokumentáció hazai eredményeit, s ezzel kapcsolatban néhány részletkérdésben a legközelebbi tennivalókat is megkísérli felvázolni. Ezek a célkitűzések adják a tanulmány szerkezeti összetételét is, amelyben nem a felhasznált dokumentációs módszerek és azok eredménye,¹⁴ hanem a dokumentációs feldolgozás alá kerülő anyag természete a kérdések csoportosításának elsődleges alapja.

III.

Az állam- és jogtudományi dokumentáció területén az adatgyűjtés, rendszerezés, nyilvántartás és közvetítés módszereivel kapcsolatban a dokumentáció általános elmélete és gyakorlata szolgál alapul, amely azonban a részletkérdésekben alkalmazkodik az állam- és jogtudományok sajátosságaihoz. Az általános elméleti kérdések közül minde-nekelőtt a dokumentációs adatgyűjtés és feldolgozás módszertanát, a rendszerezés alapjaként pedig itt is azt az alapelvet kell alkalmazni, hogy a dokumentációnak követnie kell a tudomány rendszerét, jelen esetben az állam- és jogtudomány szakági tagozódását. Az állam- és jogtudományi munka sajátossága azonban az, hogy a dokumentum forrásértékének az állam- és jogtudományok terén van egy olyan ismérve, amelynek alapján — eltérően más tudományágak sajátosságaitól — a dokumentumokat ebben a vonatkozásban két alapvető csoportba kell sorolni. Ez az ismérv a dokumentum tartalmának a tételes jogszabály, a normatív aktus kategóriájába való tartozása. Ez a körülmény legtöbbször objektív ismérvek alapján minden kétséget kizáróan megállapítható, mert a jogszabályok meghozatalának és közzétételének az állam alaptörvényében: az alkotmányban és több részletjogszabályban meghatározott feltételei vannak. Hasonló, az egész ismeretanyagra vonatkozóan alkalmazható csoportosítási lehetőség a társadalom-

¹² Nincs lehetőség arra, hogy bővebben foglalkozzam a szocialista országok dokumentációs szervezeteivel. A dokumentáció nemzetközi szervezetére nálunk ld. Pataky Ernő, *A tudományos tájékoztatás*. Mezőgazd. Könyvtár, Bp. [Soksz.] 1955. 43–44. o.; Markos Béla, *A bibliográfiai munka jogi szabályozása a népi demokráciákban*. Magyar Könyvszemle, LXXII—1956. 153–159. o. A külföldi irodalomban a szovjet anyagról összefoglaló áttekintések: K. R. Szimon—G. G. Kricsevszkij, *Szovetszkaja referatnaja periodika i blizsascyje zadaci ii organizacija*. Vesztnik Akademii Nauk SzSzSR. 1952. 9. sz.; P. I. Nikitin, *Szovetszkije referatnye zszurnali*. Vesztnik Vüszsej Skolü, XIII—1955. 3. sz. 58–60. o. A külföldi irodalomra összefoglaló jellegű munka: *Inventaire raisonné des services périodiques de documentation des sciences sociales*. UNESCO, Paris, 1951. 137 o.; jogi vonatkozásban pedig a *Catalogue des sources juridiques dans le monde*. 2. éd. UNESCO, Paris, 1957. 324 o. A földkeresség összes bibliográfiai és dokumentációs központjainak és különféle tájékoztató szolgálatainak tevékenységéről az UNESCO ad ki nagyobb időközökben (2–3 évenként) tájékoztatást. Ld. I. N. Malclès, *Les services bibliographiques dans le monde*. UNESCO, Paris, 1954. Az elméleti kérdéseket illetően a tudományos tájékoztatás legújabb — a külföldi fejleményeket is jó figyelemmel kísérő — hazai irodalomból: Szentmihályi János, *A könyvtári tájékoztatás módszereiről*. Magyar Könyvszemle, LXXII—1956. 1–13. o., amelyben a tudományos tájékoztatásnak az irodalom gondolat tartalmának feltárásával kapcsolatos problémáit vizsgálja. A könyvtári tájékoztatás ebben a legmagasabb formájában annyira részletekbenről tájékoztatás, amely lényegében a dokumentációs tevékenység határvonalát érinti. Frey Tamásné, *A tájékoztató szolgálat határai a tudományos nagykönyvtárakban*. Magyar Könyvszemle, LXXIII—1957. 73–82. o.

¹³ Legújabbban ld. Jánszky Lajos, *A műszaki dokumentáció problémái és feladatai Magyarországon*. Magyar Könyvszemle, LXXII—1956. 101–111. o.; Pataky Ernő, *A mezőgazdasági dokumentáció elméleti kérdései*. Orsz. Mezőgazd. Ktár. Bp. [Soksz.] 1958. 77 o. /Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ közleményei/; Balás Sándor—Szabolcska Ferenc, *A műszaki könyvtárügy és dokumentáció változó feladatai*. Magyar Könyvszemle, LXXV—1959. 16–21. o.

¹⁴ Ezt a szerkezetet használja legújabbban Pataky, i. m. 30. és köv. o.

tudományok egyéb területein nincsen. Ennek következtében a jogi dokumentáció, anyagát tekintve, két fő területre bontható: egyrészt a tételesjogi anyagnak, a normatív aktusoknak dokumentációja, másrészt pedig az állam- és jogtudományi irodalomnak dokumentációs feldolgozása.¹⁵

E két terület természetesen egymástól nem különíthető el mereven, mechanikusan. A jogi irodalom számos kodifikációs problémát vet fel, dolgoz ki és old meg elméletileg. A tételesjogi anyaghoz szorosan kapcsolódó törvényelőkészítési anyagot ennél fogva sokszor csupán alaki ismérvek alapján — pl. a hivatalos szervek által történt közzététel ténye — lehet a jogi irodalomtól elválasztani. A normatív aktusok feldolgozása, magyarázata, kommentálása viszont nem szakítható ki a jogi irodalomból még akkor sem, ha az — mint a gyakorlatban legtöbbször — egyidejűleg tételesjogi szöveghatározást is jelent. Mindezek ellenére a jogi dokumentáció e két alapterülete között a határvonal jól meghatározott szempontok szerint gyakorlatilag megvonható, és megfelelő utalásokkal a két terület között a kapcsolat tisztázható. Az állam- és jogtudományi dokumentáció teljes anyagának erre a két alapvető részterületre — a tételesjogi anyagra és a jogi irodalomra — való felosztása a gyakorlatban jól használható, s minthogy a két részterületre tartozó anyag vonatkozásában számos feldolgozási, módszertani stb. eltérés is tapasztalható, dolgozatomban is ezt a csoportosítást használom.

Sokkal nagyobb nehézséget jelent a jogi irodalomnak a határterületektől — politika, filozófia, történettudomány stb. — való elválasztása. Gyakorlatilag hasznosnak bizonyult ezzel kapcsolatban az a megoldás, amely az állam- és jogtudományokhoz közvetlenül kapcsolódó határterületekről azt az anyagot sorolja ide, amelynek ismérvei egyrészt a tárgyi kritérium — a jogi nézetek, illetőleg intézmények körébe tartozás —, másrészt pedig az, hogy feldolgozása az állam- és jogtudományi vizsgálódás, kutatás célkitűzésével, igényével, szempontjával történt.¹⁶ Ugyanez a helyzet a normatív aktusokkal való szabályozással közvetlen kapcsolatban álló és a műszaki stb. tudományok területéhez tartozó kérdések tekintetében is. (Pl. a szabványosítással, jogszabályi rendezéssel kapcsolatos műszaki, orvostudományi stb. kérdések.)

A fenti sajátosságokon túlmenően azonban igen hasznosan alkalmazhatók az állam- és jogtudományi dokumentációs munkában a nyilvántartás és közvetítés technikájának általánosan elfogadott megoldásai. (Formai, földrajzi stb. alosztások a rendszerezésben, a címfelvételi, rövidítési stb. szabályok alkalmazása a feldolgozásban és közlésekben stb., stb.)

IV.

A tételes jog dokumentációja mindenekelőtt a tételes anyag közzétételi forrásainak nyilvántartását, továbbá a tételes anyagban való elsődleges tájékoztatás adását jelenti. Ide kapcsolható, mint szintén sajátos jogi dokumentációs probléma, a tételes jog alkalmazásának: a bírói gyakorlatnak, valamint az államhatalmi és államigazgatási szervek gyakorlatával kapcsolatban közzétett anyagnak dokumentálása. Ez utóbbi téren a dokumentációs feldolgozás a forráskiadványokat illetően az előbbivel azonos: a tartalmi feldolgozás területén azonban további sajátos feladatokat is el kell látnia.

A tételesjogi anyag közzétételi forrásainak áttekintésénél a csoportosítás elsődleges osztási szempontjaként a közzététel időrendisége alkalmazható. A jogszabályok közzététele mind folyamatosan, mind pedig visszatekintő módon történik. A folyamatos

¹⁵ Ugyanezt a felsorolást alkalmazza az állam- és jogtudományi dokumentációra vonatkozó, általunk ismert egyetlen normatív jellegű szabály, a Csehszlovák Köztársaság Legfőbb Ügyészenek a: „Jogszabályok és jogi irodalom dokumentációja az ügyéségeken” c. 67/1957. Legf. ü. sz. rendelete is. A Csehszlovák Köztársaságban egyébként a jogi dokumentációnak ez a két alapvető területe szervezetileg is elválik egymástól s a jogi irodalom dokumentációját az Akadémia Jogtudományi Intézete, a tételes joganyagot pedig az Igazságügyminisztérium Jogi Intézete, illetőleg (1958 óta) törvényelőkészítő főosztálya dolgozza fel. Ld. Petruláková—Madar i. m. 44. o.

¹⁶ Tartalmilag sem fogadható el G. Popovitch nézete, amely szerint a politika tudományának nincsen saját tárgya, hanem az csupán az alkalmazott eredmények tanulmányozását lehetővé tevő módszer, az alkotmányjog hagyományos kérdéseinek kibővített szemlélete. (*Les comptes rendus analytiques en matière de science politique et de droit. Inventaire raisonné des services périodiques de documentation des sciences sociales.* UNESCO, Paris, 1955. 15. o., amely gyakorlatilag alkalmazható támpontot sem ad.

közzétételi források az állami szervek hivatalos lapjai.¹⁷ Visszatekintő jellegűek hazai viszonylatban az évenként rendszeresen közreadott, hivatalos összefoglaló jogszabálygyűjtemények.¹⁸

A hazai tételes jogszabályanyag külföldi felhasználhatóságát a tételes anyag idegen nyelvű fordításai teszik lehetővé. Rendszeres idegen nyelvű tételesjogi forráskiadványaink a felszabadulás utáni anyagra nincsenek.¹⁹ A legfontosabb jogszabályanyag azonban — hazai vagy külföldi közzétételben — esetenként kiadásra kerül.²⁰

A külföldi tételesjogi anyag dokumentálásával kapcsolatban szükséges néhány általános jellegű megjegyzést előre bocsátani. Az állam- és jogtudományok terén is kíváncsi vagyok, hogy lehetőleg minden ország a saját anyagát dologozza fel és a hazai dokumentációk kerüljenek cserére.²¹ Ennek ellenére azonban szükséges a szocialista országok tételesjogi anyagának belföldi dokumentációs feldolgozása. Ezt az indokolja, hogy a rendszeres belföldi dokumentáció tud csupán lépést tartani a szocialista országok erős ütemű jogszabályalkotásával, olyan mértékben, hogy a külföldi anyag hazai tapasztalatszerzés céljaira is felhasználható legyen.²² További indok a külföldi jogszabályanyag rendszeres hazai feldolgozásának szükségessége mellett az, hogy a közvetítés — szakszerű fordítás — szintén a dokumentáció feladatkörébe tartozó tevékenység.

A közzétett tételes jogszabályanyagban a tájékoztatást elsődlegesen egy sajátos jellegű kiadvány : a jogszabálymutató teszi lehetővé. A jogszabálymutató mint a könyvtári és bibliografikus feldolgozáson túlnyúló, elsődleges tartalmi tájékoztató eszköz kétségtelenül a dokumentációs tevékenység körébe sorolható.²³ Ennek ellenére azonban

¹⁷ A hazai tételesjogi anyag élő, kurrens közzétételi forrása az Elnöki Tanács hivatalos lapja, a : Magyar Közlöny. Ezenkívül minden szakminisztériumnak, a fővárosnak és a megyéknek is van hivatalos lapja. 1867—1949 között a törvényanyag kurrens közzétételi forrása az Országos Törvénytár, ezt követően a Magyar Közlöny, az egyéb jogszabályanyagot 1867—1945 között a Budapesti Közlöny (1919-ben : Tanácsköztársaság), 1945 óta a Magyar Közlöny tette közzé.

¹⁸ Hivatalos jellegű visszatekintő (retrospektív) tételesjogi kiadvány 1869—1944 között az Országos Törvénytár, 1949 óta a „Törvények és Rendeletök hivatalos gyűjteménye” c. hivatalos jogszabálygyűjtemény. [Egyes kötetek második kiadásban is.] Nem hivatalos jellegű retrospektív jogszabálygyűjteményeink : Magyar Törvénytár—Corpus Juris Hungarici (1000—1948); Magyar Törvények—Codex Hungaricus (1867—1945); Hatályos jogszabályok (1945—1948) stb.

¹⁹ A történeti jellegű jogszabályanyag egy része hivatalos fordításban a nemzeti ségek nyelvén (1869—1917) : német, horvát, szlovák, szerb, román, orosz (1875-ig), olasz (1881-től) stb. (1920 után csak német) is megjelent.

²⁰ A legjelentősebb idegen nyelvű szövegkiadványok a : Konsztitucija i osznovnije Zakonodatel'nie akti Vengerszkoj Narodnoj Reszpubliki. (Moszkva, 1951 és 1954) c. gyűjtemény. Alkotmányunk szövege hivatalos jellegű kiadványban idegen nyelveken (orosz, angol, francia, német) is megjelent. Orosz nyelven ezenkívül számos törvénykönyvet (pl. büntető és büntető eljárási törvénykönyv) is kiadtak. Az újabb jogszabályból válogatott anyagot rendszeresen tesz közzé a Magyar Jogász Szövetség kiadásában megjelenő Obzor Vengerszkoj Zakonodatel'sztva (ugyanaz francia nyelven : Revue de la législation hongroise), illetőleg az Obzor Vengerszkoj Prava (1958—, francia nyelven : Revue de Droit Hongrois) c. sorozat.

²¹ Ugyanezt az eszménemet fejezi ki Popovitch i. m. 16. o. és legújabbban — általános vonatkozásban — Knud Larsen, *Les services bibliographiques nationaux*. (UNESCO, Paris, 1957.), amikor a bibliográfiai világközpont megszervezésével kapcsolatban — amelyet nem tart életrevalónak — sokkal inkább kíváncsian tartja a nemzeti bibliográfiai központok kiegészítését.

²² A szocialista országok tételesjogi anyagát 1949-től kezdődően rendszeresen feldolgozza az AJI : Külföldi jogszabályok jegyzéke, 1950—1952., Szemle 1953—1956. c. sokszorosított kiadványaiban, valamint — 1957-től kezdődően — a Dokumentációs Szemle c. kiadványban, amely a Jogtudományi Közlöny melléklete. Az egy-egy időszakot felölelő összeállítások mellett az egész ciklus anyaga az Intézet karteizkanyagában áll a kutatók rendelkezésére. A külföldi tételesjogi anyagra a leg-gazdagabb az Országgyűlési Könyvtár gyűjteménye, bár ebben is számos, jelentős hiányosság van, amelyek pótlása szükséges volna.

²³ A jogszabálymutató elsődleges tájékoztatást ad a közzétett jogszabályanyagban. A jogszabálymutató célkitűzésétől függően ez a tájékoztatás csupán a jogszabály tartalmát általában jelző címre, vagy pedig a jogszabály tartalmát bizonyos mélységben,

igen keveset foglalkoznak ennek a sajátos, igen nagy gyakorlati fontosságú műfajnak elméleti, módszertani kérdéseivel, pedig kétségtelen, hogy egy ilyen kritikai vizsgálat gyakorlati eredményeket hozna.²⁴ Ugyancsak sajátos jogi dokumentációs munka a bírói gyakorlat anyagának feldolgozása is.²⁵ A bírói gyakorlat közzétett anyagának retrospektív jellegű tartalmi feltárása és a gyakorlat számára való hasznosítása legcélszerűbben a tételes szövegkiadásokhoz kapcsolódó, a szorosan vett dokumentációs munkát meghaladó tevékenység.

A külföldi szocialista országok tételesjogi anyagáról készített rendszeres feldolgozások egyben jogszabálymutatóként is felhasználhatók. Egyébként természetesen ebben a vonatkozásban is érvényes az a tétel, hogy a hazailag elkészített és kiadott jogszabálymutató feltétlenül megbízhatóbb tájékoztatási segédleszköz.²⁶

A szocialista országok bíróságainak gyakorlatáról belföldön dokumentációs feldolgozás nem készült. A külföldi anyag — néhány önálló kiadványtól eltekintve — első sorban a folyóiratokban közzétett bírósági gyakorlat formájában jut el hozzánk.²⁷ A közzétett bírósági határozatgyűjtemények megszerzése hazai könyvtáraink feladatai közé

az abban foglalt részletintézkedésekre is kiterjedően, végül egyéb különleges részletkérdéseket felőlelve — pl. hatályosság stb. — dolgozza ki. Ugyancsak alapvető szempont lehet a jogszabálymutató összeállításánál a többoldalú — tárgyi, időrendi, földrajzi, a jogszabályt kiadó hatóságok szerinti stb. — csoportosítás is. A jogszabálymutató fejlődési iránya ugyanis nagyon nagyon széttagolt (pl. betűsoros), elrendezéstől inkább a tartalmi csoportosítás, a lexikális összeállítástól az enciklopédikus összeállítás felé halad, ahol a fenti szempontok figyelembevétele szükséges.

Hazai viszonylatban a felszabadulás utáni időszak anyagát legrészletesebben: *A hatályos jogszabályok mutatója*. 1945—1957. Közzéteszi az Igazságügyminisztérium. Lezárva: 1957. december 31. (Közgazd. Kiadó, Bp. 1958. 208 o.) dolgozta ki. Ennek kritikai ismertetésével az elméleti és gyakorlati jogi irodalom még adós. Részletes kurrens jogszabálymutatókat közül a legtöbb hivatalos lap és néhány szakági folyóirat is. Részletesebb jogszabálymutatóink vannak a felszabadulás előtti anyagra.

²⁴ Vö. a külföldön legújabbban pl. A. Velescu recenzióját a Román Népköztársaság Igazságügyminisztériumának 1957-ben kiadott jogszabálymutatójáról. (*Studii și Cercetări Juridice*. București, II—1957. 2. sz. 294—296. o.), amelyben néhány új szempontra mutat rá az egyébként igen kiváló munka szerkesztésével kapcsolatban.

²⁵ A felszabadulást közvetlenül követő időszakban elég részletes — nem hivatalos jellegű — bírósági határozatgyűjtemények jelentek meg (a Jogtudományi Közlöny különféle — büntetőjogi, magánjogi, munkajogi stb. — döntvénytárai, 1945—1948.). A korábbi bírói gyakorlat felülvizsgálatával kapcsolatban készült, szintén nem hivatalos jellegű kiadványon (a *Legfelsőbb Bíróság határozatai*. 1—3. köt. Bp. 1951—1953.) kívül a bírói gyakorlatról részletesebb kiadvány csupán 1953. után jelent meg: *Bírósági Határozatok* címmel. A hivatalos jellegű időszakos kiadvány rövid összefoglalást ad a bírói gyakorlatban felvetődött fontosabb elvi kérdések megoldásáról, valamint a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalásairól. Ebből az anyagból egy visszatekintő összeállítás is jelent meg az 1953—1955. évek anyagából (*Döntvénytár* I. köt. Bp. 1956.). A bírói gyakorlat kritikájával foglalkozó ún. esetmegbeszéléseket tartalmazó újabb anyagunk nincsen.

²⁶ Ld. a 22. sz. jegyzetet.

²⁷ Részletes bírói gyakorlatot közlő időszakos közlemények a szocialista országokból: önálló folyóiratként jelenik meg a *Szovjetunióban*: Bjuleten' Verhovnogo Szuda SzSzsZR (azelőtt: Szudebnaja Praktika, a Szovjetunió Legfelső Bíróságának folyóirata, Moszkva, 1957—); a *Csehszlovák Köztársaságban*: Sbirka Rozhodnutí Československých Soudu. Vyd. Nejvyššího soudu v Praze. Praha, 1949—. A folyóiratok közül a *Bolgár Népköztársaságban*: a Szocialiszticesko Pravo [Szofija]; a *Lengyel Népköztársaságban*: a Panstwo i Prawo és a Nowe Prawo [Warszawa]; a *Német Demokratikus Köztársaságban*: a Neue Justiz [Berlin]; a *Román Népköztársaságban*: a Justiția Nouă és a Legalitatea Populară c. [București] folyóiratok közölnek rendszeresen bírói gyakorlatot. A legtöbb szocialista országban ezeken kívül megjelennek a bírói gyakorlat gyűjteményes kiadásai is: *Szödebnaja praktika na Vörhovniija Szöd na RNB*. Nakazatelni otdelenija. 1956. Szofija. Dörzs. Izd. Nauka i Iszkusztvo, 1957. 316. o.; *Entscheidungen des Obersten Gerichts der Deutschen Demokratischen Republik*. Hrsg. Obersten Gericht. *Entscheidungen in Strafsachen*, 1—3. köt. Berlin, 1951—1954.; *idem in Zivilsachen*. 1—4. köt. Berlin, 1951—1957.; *Culegere de Decizii ale Plenului și Colegiilor Tribunalului Suprem al R. P. R.* Vol. 1—2. București, Editură de Stat, 1955.

tartozik, az anyag részletesebb rendszeres feldolgozása — kivételesen készített, eseti összeállításokon kívül — meghaladja a hazai jogi dokumentáció feladatkörét.

A külföldi anyag belföldi közzététele még egy további tennivalót igényel: az eredeti nyelveken közzétett anyag magyar nyelvre való fordítását.²⁸ A tőkés országok tételes-jogi anyagáról belföldi rendszeres dokumentációs feldolgozás nem készül. Néhány — esetenként kiválasztott — fontosabb jogszabály azonban ebből is fordításra kerül.²⁹

V

A jogi irodalom dokumentálásának a dokumentáció általános módszereitől és technikájától eltérő, különösebb sajátossága nincs. A hazai kiadási könyv- és folyóirati anyagról — ideértve a szocialista országokban kiadott, magyar vonatkozású állam- és jogtudományi anyagot is — rendszeres bibliográfiai feldolgozások készülnek. Ezek a feldolgozások a bibliográfia — az emberi gondolatok termékeinek csupán külső, nem tartalmi leírása — körén nem mennek túl, viszont teljességre törekednek.³⁰ A hazai anyag dokumentálása terén — ideértve a külföldre való közvetítést is — egyébként csupán részletfeladatokat látunk el.³¹ Dokumentációs munkánk számos hiánya így is szembe-tűnő.³² Legfontosabb tennivaló ezen a téren a külföld számára a belföldi irodalomról erősen válogatott, tartalmilag ismertető, referáló közlemény kiadása.

A külföldi anyagból a szocialista országok jogi könyvanyagának dokumentációs feldolgozása — egészen kivételes esetekben történt teljes fordításoktól eltekintve — csupán a nem rendszeres, eseti recenziókra szorítkozik. A szocialista országok jogi folyóirati anyagának feldolgozásával kapcsolatban azonban rendszeres és a legtöbb eredményt jelentő dokumentációs tevékenységet folytatunk. Jogi dokumentációs munkánk gerincét ez az anyag jelenti.³³

²⁸ Magyar nyelven csupán a Román Népköztársaságban adnak ki rendszeresen tételesjogi anyagot: Törvények, törvényerejű rendeletek, minisztertanácsi határozatok és rendelkezések gyűjteménye. Bukarest, 1951 —. Ez azonban — sajnos — csak szórva-nyosan, kiesésekkel és hiányokkal szerezhető be. A fontosabb jogszabályokat magyar nyelven is kiadja — sok esetben magyarázatosan — a Csehszlovák Köztársaság.

²⁹ A kutatás számára nyilvános, fordítási tételesjogi anyaga van az ÁJI-nek (kb. 4100 db, vegyesen jogszabály és irodalmi anyagról közzétett fordítás). Belső használatra néhány hazai állami szervünknek van még jogszabályfordítási anyaga. Az ÁJI. a fordításban meglevő tételesjogi anyagról időnként részletes tájékoztatást ad. (Fordítások jegyzéke. 1950–1952., Szemle 1953–1956. c. sokszorosított. Dokumentációs Szemle, 1957 — c. nyomtatott kiadványában.) Teljes áttekintést a fordítási anyagról is egy kartotékrendszerű mutató ad.

³⁰ Az Állam- és Jogtudományi Intézet tudományos könyvtára c. sorozatban: *Állam- és jogtudományi bibliográfia*. Összeáll. Nagy Lajos. Bp. 1953 —, eddig 5 füzetben (1945–1951; 1952; 1953; 1954–1955; 1956–1957, folyamatos).

³¹ Annotált bibliográfiai vagy tartalmi ismertetés, referáló folyóirat a belföldi folyóiratanyagról magyar nyelven nem készül. Néhány folyóiratunk (Az ÁJI Értesítője, Akad. Kiadó, Bp. 1957 —) újabban rövid, idegen nyelvű tartalmi kivonatokat is közöl. A Jogtudományi Közlöny ez irányú korábbi (1951–1952) gyakorlatát feladta és (1953-tól) csupán idegen nyelvű címfordításokat közöl.

³² A hazai könyvanyagról szóló ismertetések, recenziók folyóiratainkban elég rendszertelenül jelentek meg, számos fontos munkáról meg sem emlékezik az irodalom. A korábbi évek anyagával kapcsolatban ld. részletesebben: *Jogi kiadványaink ismertetése és bírálata* c. tanulmányomat. JK. VII–1952. 481–494. o. A megjelent művekről adott folyamatos, megbízható közlés, valamint a jelentősebb munkák kritikai értékelése a dokumentáció feladatkörébe eső, fontos tennivaló.

³³ Az ÁJI. 1949 óta rendszeresen feldolgozza a szocialista országok legfontosabb jogi folyóiratainak anyagát. A vonatkozó kiadványok: Szovjet ... jogi folyóiratok cikkeinek kivonata. Bp. [Soksz.] 1950–1953.; Szemle. Kiad. az ÁJI dokumentációs osztálya. Bp. [Soksz.] 1953–1956.; Dokumentációs Szemle. (Jogtudományi Közlöny melléklete. Bp. 1957 —, eddig 1–4. sz.) Csupán címmegjelölés adott a: Folyóiratok tartalomjegyzéke. (Bp. [Soksz.] 1951–1955.) c. időszakos kiadvány. A feldolgozás szempontjai az idők folyamán többször is változtak. Az eredeti címmegjelölés mellett a kiadvány az 1950–1952. években annotációt adott minden folyóirataikról. Ezt követte (1953 —) az a gyakorlat, hogy a fontosabb cikkekről hosszabb tartalmi ismertetést adott,

Amellett, hogy a hazai dokumentációs feldolgozások vitathatatlanul hasznos szolgálatot tesznek a kurrens külföldi anyagra vonatkozó elsődleges tájékoztatás terén, az illető országok saját bibliográfiái feldolgozásait szintén figyelemmel kell kísérni. Az önálló kiadványban közzétett bibliográfia mellett³⁴ itt elsősorban a folyóiratokban közölt kurrens bibliográfiák jöhetnek tekintetbe.³⁵ A szakági tudományos bibliográfiák részletes vizsgálata meghaladja dolgozatom kereteit.

A külföldi folyóirati anyagból készített fordításokról részletes áttekintést szintén az intézeti kiadványok adnak.³⁶ Különösen a korábbi években a külföldi folyóirati anyagból elég jelentős számban közöltek fordításokat folyóirataink, pl. a Jogtudományi Közlöny előbb felsorolt melléklapjai, az Állam és Igazgatás stb. A közzétett fordított anyagot az intézeti bibliográfiai kiadványok³⁷ részletesen felsorolják. Ugyancsak elég bő fordítási anyag található az állami szervek gyűjteményeiben, ezek azonban elsősorban belső használat céljaira készültek.

A tőkés országok néhány legfontosabb jogi folyóiratának anyagából részletes repertóriumunk van.³⁸ Az egész földkerekség jogi folyóirataira vonatkozóan csupán a külföldön közzétett általános mutatókra vagyunk utalva.³⁹

Végül meg kell emlékezni, mint a külföldi anyagra vonatkozó tájékoztató forrásról, a könyvtári tájékoztatás különféle eszközeiről.⁴⁰

a többi anyagnál csupán címjegyelzésre szorítkozott. Az 1957. évtől kezdődően a kiadvány ismét csupán címjegyelzésre szorítkozik. Az 1949. évet követő teljes külföldi feldolgozott folyóirati anyag az Intézet kartotékanyaga alapján kutatható.

³⁴ Összefoglaló jellegű bibliográfiai tájékoztatót ad ki a Szovjetunió (sajtó alatt). Nemrég jelent meg a Lengyel Népköztársaság összefoglaló jellegű bibliográfiai tájékoztatója (*Bibliographie juridique polonaise*. Red. W. Czachórski. Panstw. Izd. Naukowe, Warszawa, 1958. 135. o.) Ugyancsak készül a Csehszlovák Köztársaság idegen nyelvű válogatott bibliográfiája az 1945–1958. évekről. Vö. I. Petrulaková – Zl. Madar i. m. 45. oldal.

³⁵ A vezető jogi folyóiratok közül rendszeres kurrens bibliográfiát ad ki a Staat und Recht, amelynek külön bibliográfiai melléklete van (Bibliographischer Dienst Staat und Recht. Akad. Verl. Berlin, 1955 –). Rendszeresen közöl minden jogágra kiterjedő belföldi bibliográfiát: a Szovjetunióban az SZGP, s legújabban a Pravovedenie [Moszkva] 1958. évi 3–4. sz.-ban közli a szocialista országok 1957. évi jogi folyóirati anyagát; a Bolgár Népköztársaságban a: Szocialiszticeszkoe Pravo (Szofija, 1952 –), a Lengyel Népköztársaságban a Panstwo i Prawo (Warszawa, 1946 –), a Csehszlovák Köztársaságban a Právník (Praha, 1945 –), a Právní Obzor (Bratislava, 1951 –), a Buletten Csehszlovackih Jurisztov (Praha, 1951 –), illetőleg francia nyelvű testvér lapja a Bulletin de Juristes Tchécoslovaques (Prague, 1951 –). A Román Népköztársaságban a Studii si Cercetări Juridice (Bucuresti, 1957 –).

³⁶ Ld. a 29. és 33. sz. jegyzeteket.

³⁷ Ld. a 30. sz. jegyzetet.

³⁸ Az ÁJI feldolgozásában 1953 óta: Nyugati folyóiratok tartalomjegyzéke. Bp. [Sokszt.] 1953–1956. 1957 óta az anyag az Intézeti Dokumentációs Szemlében [a Jogtudományi Közlöny melléklete] jelenik meg.

³⁹ A földkerekség összes jogi folyóirataira áttekintést ad a *Catalogue des sources juridiques dans le monde*. (2. ed. UNESCO, Paris, 1957. 423 o.) c. gyűjtemény. Az általános jellegű – tehát a jogi folyóiratokat is – áttekintő egyéb könyvtári kiadványok közül a legjobban használhatók: *Verzeichnis ausgewählter wissenschaftlicher Zeitschriften des Auslandes*. Fr. Steiner, Wiesbaden, 1957. Ism. Köhalmi Béla. Magyar Könyvszemle, LXXII–1958. 91–92. o.; *World List of Scientific Periodicals Published in the Years 1900–1950*. 3. edition. Ed. by Fr. Smith–Lent–G. B. Stratton. London, Butterworths, 1958. 420–421. o.; *Index to Legal Periodicals*. New-York, 1908 –.

⁴⁰ Mind a szocialista, mind pedig a tőkés országokból származó könyvtári gyarapodási jegyzékét az ÁJI 1953. szeptembertől kezdődően rendszeresen közzétette dokumentációs kiadványaiban. A hazai könyvtárakba beérkezett külföldi könyvanyagról teljes tájékoztatást nyújtanak nagykönyvtáraink (Akadémiai, a Budapesti és Pécsi Egyetemi Könyvtárak, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár stb.) rendszeresen közreadott szerzeményezési jegyzékai. Kár, hogy jogi alapkönyvtárunknak – az Országgyűlési Könyvtárnak – ilyen kiadványa nincsen. A közgazdasági gyűjtőkörű könyvtárak (Közgazdaságtudományi Egyetem, a Központi Statisztikai Hivatal, a Magyar Nemzeti Bank, az Orsz. Tervhivatal és részben a Szabó Ervin könyvtár) két év óta közösen adják ki: Új külföldi

VI

Jelentős probléma a hazai jogi dokumentáció terén is⁴¹ a dokumentációs anyag-nak a nyilvántartás céljait szolgáló rendezése.

Nincs teríték azoknak az ideológiai stb. nehézségeknek részletes tárgyalására, amelyeket az egyetemes tizedes osztályozásnak a szocialista társadalomtudományok, ezen belül az állam- és jogtudományok terén való alkalmazása jelent, amelynek elemzése külön tanulmányt igényelne. A jogi dokumentáció eddigi tapasztalatai azt mutatják, hogy a dokumentációs feldolgozások nyilvántartási rendszerének azonosnak kell lennie a szocialista jogrendszer tagozódásával.⁴² Az ilyen nyilvántartási rendszer kidolgozása, folyamatos kiegészítése nagyobb nehézségeket nem okoz. Más a helyzet természetesen a könyvtári anyag nyilvántartásánál, ahol viszont a gyakorlati tapasztalat szerint a megfelelően kidolgozott egyetemes tizedes osztályozási rendszer eredményesen alkalmazható.⁴³

VII.

Az állam- és jogtudományi dokumentáció eddigi eredményeinek áttekintése meggyőz arról, hogy a dokumentációs szervek általában kielégítik a gyakorlatilag felmerült követelményeket. Kétségtelen azonban az is, hogy ebben a vonatkozásban a rendelkezésre álló erők ésszerűbb felhasználásával a dokumentáció eredményességét fokozni lehetne.

Szervezeti síkon ennek előfeltétele a dokumentációval foglalkozó szervek tervszerű együttműködésének biztosítása⁴⁴ és új erők bevonása a dokumentációs munkába, a meglévő feladatok kibővítése, illetőleg a dokumentációs munka minőségi megjavítása céljából.⁴⁵ Nagy segítséget nyújthatnának ezen a téren a dokumentáció elméleti kérdéseivel foglalkozó tudományos szerveink (MTA Könyvtartudományi Bizottsága, Országos Könyvtárügyi Tanács). Ugyancsak ezen a síkon kellene megvalósítani az állam- és jogtudományi dokumentációval foglalkozó összes szervek feldolgozási módszereinek egységesítését is.

A dokumentáció eredményességét segítően elő a könyvtári adatszerző és feltárási munka magasabb színvonalra való emelése. Az állam- és jogtudományi külföldi könyvanyag szerzeményezése terén szükséges volna megfelelő tervszerűség megvalósítása, a

közgazdasági művek jegyzékét, amely bizonyos értelemben országos tudományági, szakrendszerű, központi címjegyzéknek tekinthető. Ld. mindezekre bővebben: Rózsa György, *Közgazdasági könyvtáraink gyarapodási jegyzékei*. Magyar Könyvszemle, LXXIV-1958. 88. o. Az 1957-ben ugyanezen intézmények által megindított *Közgazdasági és Statisztikai Irodalmi Tájékoztató* (Bp. Közgazd. Kiadó) c. időszakos kiadvány kibővített tartalommal ad gyűjtési területéről dokumentációs tájékoztatást.

⁴¹ A külfölddel kapcsolatban ld. erről Petrulaková — Madar i. m. 38 — 40. o.

⁴² Az ÁJI dokumentációs anyagának nyilvántartásánál, dokumentációs kiadványaiban, bibliográfiáiban stb. a szocialista jogrendszer tagozódásának megfelelő osztályozási rendszert dolgozott ki. Ugyancsak önálló rendszert követnek a jogi dokumentációval foglalkozó intézményeink is. Az önálló rendszer kidolgozásával és alkalmazásával kapcsolatos problémákat részletezi Petrulaková — Madar i. m. 40 — 43. o.

⁴³ Jogi alapkönyvtárunknak, az Országgyűlési Könyvtárnak saját rendszere van, amely a könyvtárral együtt, annak igényei szerint fejlődik. Az ÁJI könyvtára az egyetemes tizedes osztályozást használja, a megfelelő kiegészítésekkel.

⁴⁴ Ennek során az állam- és jogtudományi alapkönyvtárnak, az Országgyűlési Könyvtárnak és az MTA Állam- és Jogtudományi Intézete Könyvtárának mint az akadémiai hálózathoz tartozó könyvtárnak együttműködését kell megfelelően biztosítani. Az eddigi gyakorlat során a tennivalók ellátásával kapcsolatban átfedés nem volt, az együttműködés a feladatkörök pontos kijelölésével minden tekintetben biztosítható a további fejlődés során is.

⁴⁵ Így mindenekelőtt az egyetemes állam- és jogtudományi karait kellene bekapcsolni a dokumentációs munkába, s egyben szervezettébbé kellene tenni a dokumentációs feldolgozások összcállítást és kölcsönös cseréjét. Ugyancsak ezzel kapcsolatban kellene fokozottan biztosítani, hogy az állami főhatóságok nagyobb mértékben vegyék igénybe az állam- és jogtudományi dokumentáció eredményeit, a dokumentációs szervek adat-szolgáltató és közvetítő tevékenységét.

gyűjtőkörök bizonyos kialakítása s az egyes gyűjtési területek folyamatosságának biztosítása a jelenlegi, igen gyakran csupán eseti, ötletszerű szerzeményezés helyett. Ebben a vonatkozásban a könyvtárak közötti együttműködés még fővárosi viszonylatban is csupán részlegesen érvényesül.⁴⁶ További lépés volna a tervszerűség és az együttműködés kiszélesítése és egyben az állam- és jogtudományi munkák és folyóiratok központi címjegyzékének felállításása, amely — más tudományágak példája nyomán — talán kevés fáradtsággal megvalósítható volna. A központi címjegyzék nemcsak a kutatásnak volna fontos segédeszköze, hanem a szerzeményezési politika és a szerzeményezési egybehangelés terén is ma már alig nélkülözhető nyilvántartás.

Az adatfeltáró munka terén a könyvtári feldolgozás minőségi megjavításának részletesebb, a gondolat tartalmát bővebben feltáró feldolgozási feltételek megteremtésének problémáit szükséges részletesen kidolgozni.⁴⁷ Nem mellőzhető követelmény az eddigi kiadványok mellett a könyvtári feldolgozásokon túlmenő feltárási eredmények, összefoglalások stb. közzététele. Ugyanide kapcsolódik az egységes osztályozási rendszer kidolgozásának problémája is.

A dokumentációs feldolgozások terén mindenekelőtt a dokumentációs feldolgozások minőségének megjavítása, továbbá a rendszeresség biztosítása, illetve az „átfutási idő” megrövidítése volna az elsődleges feladat.⁴⁸

Ugyancsak az állam- és jogtudományi dokumentáció feladatkörébe tartozik a hazai ismeretanyag és eredmények külföldre való közvetítése. Ezen a téren alig teszünk valamit.⁴⁹ Ebben a vonatkozásban két tényezőt kell szem előtt tartanunk. Egyre nyilvánvalóbb, hogy egy összefoglaló jellegű, nemzetek közötti vagy éppen világ-dokumentációs szerv kiépítése és főleg működésben tartása még az egyes tudományágak területein belül is megvalósíthatatlan.⁵⁰ A helyes felfogott nemzetköziség érdeke tehát azt kívánja meg, hogy minden ország saját dokumentációját végezze el és ezt az anyagot cseréljék ki egymás között az egyes országok. Ebben a vonatkozásban a szocialista országok között a kezdeményező lépések megtörténtek, s fokozatos kiegészítésük gyümölcsöző lehetne.⁵¹ A másik körülmény az, hogy a mi esetünkben, amikor a nyelvi nehézségek is

⁴⁶ A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem állam- és jogtudományi kara és az ÁJL közreműködnek az Országgyűlési Könyvtár szerzeményezési munkájában. (Csak esetleges kapcsolat van a vidéki egyetemek és a budapesti szerzeményező szervek között, ami annival kevésbé elégséges, mert a könyvtárak különféle hálózatokba tartoznak (akadémiai, tudományegyetemi stb.).

⁴⁷ Jelenleg a részletesebb feldolgozást nehezíti az, hogy a könyvtárak szakozási rendszere nem egységes. Az Országgyűlési Könyvtárnak egy, még az 1870-es időkből származó, porosz rendszerű osztályozása van, amelyet a Könyvtár folyamatosan egészít ki a mai anyagnak megfelelően. A többi könyvtár az ETO-t használja.

⁴⁸ A jelenlegi egyetlen állam- és jogtudományi dokumentációs kiadványnak, a Jogtudományi Közöny mellékleteként kiadott Dokumentációs Szemlének 1959. januárjában megjelent legutóbbi 3–4. száma az 1957. év második feléből származó anyagot közli. A legalább egyéves, de esetleg másfél éves lemaradás miatt a legújabb időközi anyagot csupán fáradságos munkával, a folyóirati stb. irodalom részletes átkutatásával lehet esetenként feldolgozni. Ugyanilyen lemaradás van a bibliográfiai feldolgozások terén is (ld. a 30. sz. jegyzetet), amelyek csak kétévenként jelennek meg.

⁴⁹ A korábbi félbemaradt kezdeményezések után most az *Obzor Vengerszkogo Prava* (Revue de Droit Hongrois) c. folyóirat 1959. évi 2. száma kezdi meg a legfontosabb magyar jogi munkák válogatott bibliográfiájának rendszeres közlését.

⁵⁰ Vö. Popovitch i. m. 16. o. és — általános vonatkozásban — Knud Larsen, *Les services bibliographiques nationaux*. UNESCO, Paris, 1957. Ugyanez a szempont ismerhető fel az UNESCO tevékenységében is, amely elsősorban a nemzeti bibliográfiai és dokumentációs szervek kiépítését szorgalmazza. Vö. Gombocz István, *Az UNESCO könyvtári munkája*. Magyar Könyvszemle, LXXIII—1957. 209—222. o., a bibliográfiai és dokumentációs tevékenységre különösen a 215—216. o.

⁵¹ Ilyen kezdeményezés történt az MTA állam- és jogtudományi kongresszusán (1955. dec. 1—3.), amelyen a szocialista országok állam- és jogtudományi intézetei megállapították az együttműködés szükségességét. Hasonló döntést hoztak a szocialista országok állam- és jogtudományi intézetei a Moszkvában, 1957 júniusában tartott értekezletén. Bár e határozatok alapján megindult cserekapcsolatok (könyv- és folyóirati anyag kicserélése, tudományos tájékoztatás stb.) azóta sok esetben hasznos eredményeket jelentettek, a rendszeres együttműködés kiépítése és a dokumentációs munka egyéb területeire való kiterjesztése még ezután megvalósítandó feladat.

gátolják a külföldi olvasót abban, hogy állam- és jogtudományunk eredményeit figyelemmel kísérje, a külföld felé irányított, helyesen megválogatott dokumentációval az elsődleges tájékoztatás megadható.

A rendszeres dokumentáció a konkrét ismeretekre alapított társadalomtudományok területén fontos feladatkört tölt be. A dokumentációs munka helyes megszervezése és irányítása az állam- és jogtudományban is egyik elősegítője a továbbfejlődésnek. Amikor látjuk, hogy a természettudományok és az ún. alkalmazott tudományok területén milyen nagy erőfeszítésekkel és mennyire hathatósan szolgálja a dokumentáció a tudományok hallatlan mértékű fejlődését a XIX. század kezdete óta, pillanatnyilag nem lehet előttünk kétséges, hogy a tudományos ismeretanyag rendszeres gyűjtése és közvetítése a társadalomtudományok fejlődése terén is az eredményes munka egyik jelentős tényezője.